

» suis rebus diligentiam præstabit. » Eodem respicit *c. 2. de deposito* : « Bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis salvis existentibus depositas amisisti. » Unde colliges primo, gradum diligentiae aestimari non tam ad eum modum, quem in simili contractu alii contrahentes observant, sed quem homines suis in rebus adhibent, uti definitum a nobis est §. *XLV (d)*. Colliges secundo, quia par non est omnium hominum circa res suas cura et attentio, neque par prudentia, dexteritas; idcirco dictæ leges indicant, satis esse, ut quisque ad suum modum diligens sit. Qui cum negligente contraxit, sibimet sæpe adscribere debet, si quid damni patitur, aut jacturam aliis utilitatibus ex contractu provenienti solari cogetur. Addit Pontifex *c. 2. de deposito* : « De culpa quoque (*scilicet levi*) teneris, si te ipsum deposito obtulisti, vel si aliquid pro custodia recepisses. » Nam qui se offert, diligentiam solito majorem censetur promittere; altero vero casu contractus in utilitatem utriusque cedit.

(4) *L. 18 D. commodati etc. c. unic. de commodato*. Quare non obest *L. contractus. 23. D. de R. J.*, in qua commodatum accensetur contractibus, qui culpam latam et levem duntaxat præstant. Aperte enim plus exigunt tum citatæ leges, tum *l. 1. §. 4. D. de O. et A.* Precarium quidem cum ad nutum domini sit revocabile, et minus gratiæ contineat, latam et levem duntaxat culpam præstat, *l. 8. §. 3. D. de precario*.

(5) Aperte id statuitur *l. a procuratore. 13. D. Mandati*.

(6) *Digest. Tit. IX. l. IV.*

(7) *C. 2. de deposito* ita statuitur; « pacto vero, et culpa vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur. » Similiter deciditur *c. unic. de commodato. et l. in rebus. 18. D. commodati*.

§. *CXLVII*. Obligatio *primaria* restituendi, quæ ex vi ipsius contractus oritur, per ipsius etiam naturam definitur; quare de casu conflictus, quo res aliena et propria periclitatur, duntaxat hic disserendum: dein generales regulæ de æqualitate in contractibus observanda indicandæ sunt. Ex earum enim neglectu frequens oritur obligatio faciendæ restitutionis. Quærent, si rem alienam ex contractu quis teneat, eamque una cum suis rebus in repentino incendii, naufragii, depredationis periculo conservare non possit; jure an injuria eam negligat, suisque conservandis studeat? Quidam ita disputant: commodatarius majorem alienis, quam suis rebus curam tenetur impendere; ergo si res utraque conservari nequit, eandem præ sua conservare; præsertim quia bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis salvis existentibus depositas amisisti; uti deciditur *c. ult. de deposito*. Id ergo potiore argumento de commodato sentiri debet. At enim in conflictu officiorum erga se et proximum (inquiunt alii) ordo caritatis non poscit, ut res aliena propriæ præferatur, si paris valoris sint. Nam quod res alienæ diligentissimè custodiri

debeant, non eo pertinet, ut id cum jactura rei propriæ fiat. Quis enim id agit contrahendo? aut quæ æquitas, quæve lex poscit, ut aliena res expensis extraordinariis conservetur? essent vero extraordinariæ expensæ, per quas res propria absumeretur. Qui res suas retinet penitus salvas, alienis amissis, utique præsumtionem et suspicionem incurrit, ac si bona fide non egisset; sed ea præsumtio contrariam probationem admittit. Hæc si ita se habeant, certe excipiendus est casus, quo res aliena propriam valore, usu aut necessitate longe superat.

§. *CLXVIII*. Lex de æqualitate contractuum ad permutatorios seu onerosos maxime pertinet. *Habent hoc commune*, inquit Pufendorfius (1), *omnes contractus onerosi; et in quibus nihil benefici admixtum, qui præsertim ineuntur, ubi lege aut usu fori definita rebus pretia sunt constituta, ut in illis versari debeat æqualitas, seu ut uterque tantundem nascatur; et ubi inæqualitas intervenerit, alteri, qui minus accipit, jus nascatur ad postulandum, ut suppleatur, quod sibi deest... Ideo enim isti ineuntur, ut pro re vel opera mea aliquid æquipollens ab altero recipiam... Cum... præsupponatur, non velle aliquem gratis in me conferre, quod per contractum demum in me confert; nemo censetur per contractum in alium quidquam transferre velle, quam quatenus pro re sua æquipollens recipere se judicat; consequenter ex contractu non potest quis jus nancisci ad rem alterius, quam quantum illa ab ipso judicatur, æquipollere rei, quam pro eadem accipit*. His generatim positis animadvertenda sunt sequentia:

(a) Ut de æqualitate contractuum ferri judicium possit, res in commercium veniens non seorsim æstimanda est secundum se, sed una cum variis adjunctis, habita ratione singularis industriæ, molestæ operæ, periculi, mercium raritatis etc.; hæc enim omnia pretio digna sunt (2). Unde fit, ut ejusdem rei in diversis locis diversum sit pretium tum ob raritatem aut frequentiam, tum ob periculum, laborem, impensas ab uno in alium locum eandem

transportandi. Ex quo occasio existit magni et justi lucri ex mercatura, atque una magni ac frequentis detrimenti ob pericula et impensas tum res aptandi ad usus, tum transferendi ad loca alia.

(b) *Pretium* dicitur, quanti res vel opera valet communi hominum, aut singulari peritorum aestimatione, aliquando ex singulari aliquo affectu, quod *pretium affectionis* vocatur. *Pretium vulgare* est, quo res omnes inter se conferuntur, aestimantur, ac modo quodam exaequantur. Sed praeter id, provide factum, ut introduceretur pretium, ut vocant, *eminens*, ad quod omnia vulgaria pretia exiguntur, et in quo omnia *virtualiter* et *aequaliter* continentur. Istuc pretium vocatur *nummus* seu *pecunia*, quae communem mensuram praebet rebus omnibus in humanum commercium venientibus. Idque tum ad beneficos contractus, tum permutatorios tam commodum est, ut nil supra. Qui enim sat nummorum dat egenti rerum plurium, dat omnia, quibus inopiae suae queat succurrere. Cumque contractus onerosi in permutatione consistant; fieri potest, ut indigeam re quadam, qua alter abundat; at nullam rem habeam, qua ipse nunc indiget. Necessaria igitur est quantitas, quae rerum omnium temporali pretio aestimabilium in se pretium contineat. Ad hunc finem providentia Numinis nobiliora quaedam metalla, non admodum frequentia suppeditavit, quae tractari, custodiri, in minutiores partes dividi facile possent; id quod auri et argenti maxime proprium est.

(c) Ut contractui admisceatur liberalitas, ac proinde scientibus ac volentibus iis, qui contrahunt, inaequalitas non injusta contingat, id quidem non repugnat; at cum id a communi contrahentium usu abhorreat; nisi is animus liberalis indubitato manifestetur, ea inaequalitas titulo praesumptae donationis excusari non potest, praesertim si contractu utrinque oneroso inito is, qui solutionem, pretium, rem quamvis in solutum accipit, nihil re ipsa det, aut praestet temporali pretio aestimabile; uti fit in pretio simoniaco, usurario, metreticio, sanguinario. Dubium non est, accipientem nullo jure, nulloque titulo id accipere, ac retinere, neque id omnino in *re* suum redigere. Idem tenendum de pretio accepto ob rem vel operam alio jure, naturali vel positivo debitam, vel ob causam penitus fictam, simulatam, falsam. Ac leges quidem humanae de pretio ob turpem causam soluto, vel promisso triplicem distinguunt casum; *primo*, quando turpitude *ex parte solius accipientis* se tenet, uti fit in usura; tum solutum repeti posse volunt, tumque retineri acceptum certo vetat naturae lex (3). *Secundo*, cum turpitude *penes dantem* est, non accipientem, uti fit, cum, qui dat, liberalitatem quidem praese fert, sed id revera spectat, ut accipientem ad malum pertrahat; puto, tali casu eum, qui accepit, cognita perversa dantis voluntate retinere acceptum haud posse, si liberalem dantis animum praesumere nullo modo queat. Leges tamen danti ob turpem causam negant actionem repetendi (4). *Tertio*, si turpitude versatur

ex utraque parte, leges Romanae meliorem esse conditionem possidentis statuunt, ut nec quod promissum, nondum datum est, extorqueri possit, nec quod datum, repeti. Sed si ex contractu vere oneroso et promissum, et datum est, non video, quo jure, aut quo titulo retineri queat, quod acceptum est (5).

(d) Cum pretia rerum mathematicae definiri nequeant, nec ob infinitum contractuum numerum perpetuae admitti lites queant; necessarium est, ut quaedam inaequalitas rerum, in quas consensus est, ubi nec mendacium intercessit, nec ejus, quod dictum oportuit, reticentia, in actionibus exterioribus pro aequalitate habeatur; quemadmodum Grotius inquit (6).

(e) In contractibus beneficis aequalitas locum non habet, nisiposito jam eo, quod actum est, ne quis scilicet ex beneficio damnus sentiat; unde e. g. mandatarius indemnis praestatur a sumtibus factis. Si contractus beneficis nomine praefertur, re tamen ipsa aequalis operae, industriae, commoditati merces statuatur, in aliud negotii genus transitur (7).

(1) Pufendorf. *l. V. c. V. §. 1.* Hanc aequalitatem eleganter exprimit lex divina *Deuteron. XXV. v. 13, 14.* « Non habebis in saculo diversa pondera, majus et minus; nec erit in domo tua modus major et minor. »

(2) Inter adjuncta, quae augere pretium rei possunt, censenda non est sola utilitas ementis, singulari ejus studio, industria, et arte procuranda. Ingentia commoda mihi praestat sanitas corporis; ob id autem augeri non potest pretium medicinae, quae sanitatem conservat. Si artem calleam ex ferro aurum conficiendi ob id venditor pretium ferri juste non auget.

(3) *L. 1 et 2. D. de condict. ob turp. vel injust. causam*: « Si turpis causa accipientis fuerit, etiamsi res secuta sit, repeti potest: ut puta, dedi tibi, ne sacrilegium facias; ne hominem occidas... Item si tibi dedero, ut rem mihi reddas depositam apud te, vel ut instrumentum mihi reddas. Sed si dedi, ut secundum me in bona causa judex pronunciaret, est quidem relatum, condictioni locum esse; sed hic quoque crimen contrahit; judicem enim corrumpere videtur. » *l. II. ibidem.* « Si tibi dedero, ne mihi injuriam faceres. » Huc pertinet *c. debitores. 6. de jurejurando.*

(4) *L. 4. D. de condict. ob turp. vel injust. causam*: « Ubi autem et dantis et accipientis turpitude versatur, non posse repeti dicimus; veluti si pecunia detur, ut male judicetur. »

(5) *L. 8. ibid.* « Si et dantis et accipientis turpis causa sit, possessorem potior rem esse. » *Consentit l. 2. et 5. C. de cond. ob turp. caus.*

(6) *De J. B. et P. l. II. c. XII. §. 26.* — (7) *Conf. §. CXXXVI. nota 1.*

§. CXLIX. Quarta radix restitutionis in quasi contractibus sita dicitur, sive in his, in quibus leges consensus contrahentium vel fingunt, vel supplent. Verum cum haec fictiones, ut indicatum est supra, alienae sint a simplicitate naturae, nec tamen obligationes eae, quae quasi contractuum dicuntur propriae, a solo jure positivo proveniant, illarum vera origo investiganda est; eaque duplex videtur:

(a) Facta quædam jure naturali justa et concessa non sunt, nisi alia suscipiatur eodem tempore obligatio cum jure illius facti connexa; jus non est tollendi res ab alio amissas, nisi una suscipiatur obligatio inquirendi in dominum rei (1); neque extrema necessitate consumendi res alienas jus a natura concessum est, nisi, ut transacta necessitate restituito fiat, nec agnoscitur potest communio positiva fortuito e. g. legato orta, nisi una agnitis obligationibus condominii, quod alteri competit: nec insciente domino negotia aliena geri, nisi suscepta obligatione adhibendi diligentiam negotiorum gestioni utili accommodatam: nec recipi solutio, nisi cum obligatione restituendi, quod indebite solutum est: nec adiri hereditas, nisi suscepta obligatione creditoribus defuncti faciendi satis. Atque hoc modo intelligitur vis et effectus quasi contractuum (2).

(b) Altera est radix status adventitius, officium, munus, administratio suscepta; qui enim talia capit, eo ipso obligationibus, quas annexas habent, affici intelligitur.

(c) Ut diligentia gradus ejusmodi factis, statibus, muneribus etc. proprius, proindeque et gradus culpæ determinetur, spectanda est natura officii, muneris, actus, eorumque momentum, periculum etc. Arctius obligatur, qui sponte se offert, aut peritiam, diligentiam, fidem obrudit. Dicunt etiam, spectari debere, quid, quantumque alii, qui ejusdem officii, et status vel conditionis sunt, communiter sentiant, præstentque; at enim argumentum pessimi turba est, nec raro accidit, ut tribus integra vitii computrescat.

(1) Huc pertinet, quod Ambrosio adscribitur in palea c. 5. XIV. q. 5 « rapinam emere non licet, nisi ea intentione, ut, cui ablata est, reddatur. »

(2) Ex his principiis explicatum habent quasi contractus indicati §. CXXXIX. (a).

§. CL. De iis, quæ adjuncta vel circumstantiæ restitutionis vocantur, primo quæritur, quis teneatur restituere, quo ordine, quatenus; pro rata, vel in solidum, non ut idem damnum sæpius reparatur, hoc enim supra æqualitatem et contra ideam restitutionis est, sed ut singuli vel absolute, vel in defectu aliorum totum, non modo partem reparare teneantur. Nam sæpe plures sunt causæ ejusdem damni. Necesse est autem, ut memoria repetantur hoc loco, quæ de imputandis actibus alienis supra dicta sunt (1). Generatim sic statuendum:

(a) Si, quod ablatum injuste fuit, teneat quis re aut effectu quodam, quia locupletior factus est, aut rebus suis pepercit; is primo loco tenetur; res enim aliena ad dominum clamat, isque

titulus rei acceptæ fortior est ac certior, quam titulus injustæ acceptionis, qua plures se obstrinxerunt.

(b) Cum sit ordo quidam causarum, aliaque præcipua sit, alia subjecta, alia collateralis vel socia; ac in quavis classe plures ordinis ejusdem consistere queant, videtur ipsius esse rationis præscriptum, ut talis in reparando damno, vel definienda ejus obligatione teneatur ordo, qualis fuit in damno inferendo. Hinc mandans, cujus nomine datum est damnum, primo loco tenetur; ac si plures sint ordine quodam subjecti, uti dux belli, tum inferior quidam, dein tribunus etc. primo loco tenebitur mandans primus ac mediat; qui suo nomine absque mandato nocuit, præ consulente aliisve causis accessoriis tenetur, nisi ille bona egisset fide. Si plures sint causæ præcipuæ, singulæ tenentur in solidum; similiter inter plures accessorias, quarum altera alteri subjecta non est, nulla est ratio constituendi ordinis; tenentur ergo æqualiter. Quando plures rei ejusdem curam habent, unus generalem, alter commissione et officio speciali; priore loco tenebitur officialis inferior, cujus negligentia propius in damnum influit.

(c) Dein prout quisque totius damni vel partis efficax causa est, ita tenetur vel in solidum, vel pro rata. Aliter autem de actu individuo, qui a pluribus pendet, uti fit in electione per suffragia, vel si plures cistam, tignum una auferant, aut singuli causam ad totum damnum sufficientem ponant, aliter de dividua, qui ex pluribus partialibus constat, disserendum est; priore casu singuli tenentur in solidum; non item per sese posteriore (1).

(1) C. VII. §. XXXV. et seq.

(2) L. vulgaris. 21. §. 9. D. de furtis: « Si duo pluresve unum tignum furati sunt, quod singuli tollere non potuerint: dicendum est, omnes eos furti in solidum teneri, quamvis id contractare, nec tollere solus posset. Et ita uti mur. » Conf. ita l. vulneribus. 51. §. fin. D. ad L. Aquil. l. si plures. 6. D. arborum furtim cæsar.

§. CLI. Ad consilium etiam intercessionem pertinent, ceu apud judicem causæ; unde gravia sæpe damna alteri litiganti parti proveniunt. « Si, qui consilium est sequutus, inquit Molina (1), invincibiliter ignoret, damnum, quod dat, injustum esse, ductus merito auctoritate consulentis, consulensque a culpa non excusetur, id consilium dando: utique qui consilium ita fuerit executus, damnumque dederit, non tenebitur illud restituere; nisi quatenus forte fuerit inde factus locupletior. Is vero, qui consilium illud culpabiliter dedit, tenebitur restituere non solum id

» damnum, sed etiam quodcunque aliud, quod inde fuerit ei secutum, qui tale consilium executioni mandavit, executionive mandari præcepit. Hoc modo causa damni injusti esse possunt consilarii principum; atque ad illius restitutionem tenentur, si consilium dent, ut lex injusta, statutumve injustum condatur, vel si consilium dent, ut tributum injustum imponatur, vel ut bellum injustum inferatur, aut ut aliquid aliud injustum fiat. Eodem modo esse possunt causa damni injusti advocati, medici, doctores, quos alii de rebus dubiis consulunt, confessarii et alii similes, si consilium dent, ut alteri damnum injustum sequatur: idque non solum, quando scienter consilium injustum dant, sed etiam quando ex culpabili ignorantia illud dant. » Culpa, quam præstare consulens debet, si ob negligentiam in re examinanda atque expendenda noceat, ex persona consulentis æstimari debet; si, qui consulitur, non profitetur in eo genere peculiarem peritiam ac bona fide respondeat consilium petenti, solum tenetur de dolo. At si, qui consilium dat, est talis, qui attentam personæ aut etiam muneris qualitate, peritiam in re, circa quam consilium dat, profitetur, neque suum ex dato consilio commodum vel lucrum habet; de culpa lata tenebitur, uti si medicus gratis curet, advocatus gratis patrocinetur, doctor ex caritate absque ullo stipendio aut mercede respondeat; si vero accepto stipendio consilia præbeat, tanquam ex contractu in utriusque commodum cedente, tenetur ex culpa levi. Ita Molina eod. loc. Quærunt præterea de obligatione restituendi, teneanturne is, qui volenti dare majus damnum suadeat minus? Quemadmodum Judas fratribus Josephi necem cogitantibus, ut venderent potius suggestit (2); ac videtur istiusmodi consulens utilis rei gestor relate ad eum, cui majus malum paratur; non tamen fas est, ut damnum avertatur in alium, cui nihil mali sine consilio ejusmodi immineret (3). Multo etiam minus cuiquam jus competit patrandi minoris mali, ut impe-

diatur aliud quoddam majus (4). Ceterum quando leges civiles negant actione furti teneri eum, qui consilium tantum dedit, sed nullam opem ad furtum faciendum adhibuit (5); id de certo genere actionis, ut institui queat, intelligendum est (6), non de obligatione naturali aut quavis alia impetitione fori externi. Non enim quævis actio, præsertim subtilitate formularum spectata, statim locum habebat, nisi omnes facti determinationes apicibus formulariis congruerent. Constat vero, leges easdem prava consilia non raro persequi (7).

(1) *Molina de J. et J. disput. 730.*

(2) *Genes. XXXVII. v. 26, 27.*

(3) Quando Lot. *Genes. XIX. v. 8.* filias suas ad stuprum obtulit, ut gravius sodomiae crimen impediret, excusandus est ratione quadam perplexitatis, perturbatonis, aut hyperbolice dictionis.

(4) *C. super eo. 4. de usuris*, prohibentur usuræ, etsi per eas vita captivi posset redimi. Similiter S. Augustinus de mendacio *c. IX.* negat fas esse mentiri ad graviora impedienda aliorum mala.

(5) §. 11. *Inst. de obligationibus, quæ ex delict. nasc.*

(6) *L. si quis uxori. 52. §. 10. D. de furtis.*

(7) *L. penul. §. ult. D. ad L. fabiam de plagiaris, et l. 12. ac 14. D. ad L. Juliam de adult.*

§. CLII. *Consentit injuriæ ac damno inferendo, qui alterius actioni vel proposito nocendi approbationem suam aut operam adjungit.* Hoc æque pertinet ad causas præcipuas plures, et socias vel accessorias, et omnem modum, quo alienæ actiones cuiquam imputantur; atque hoc sensu exponenda arbitror verba doctoris gentium, enumerantis peccata naturali legi opposita: *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum, qui ea faciunt, sed etiam, qui consentiunt facientibus* (1). Duo autem sunt huic loco maxime propria: I. Si quis ita consentit, ut nocentem in actione aut proposito nocendi confirmet, fiatque efficax causa damni; vel potestatem et copiam nocendi faciat, etsi auctor et dux pravæ voluntatis non sit (2). II. Dum quis aliorum suffragiis ac votis, queis damnum injustum datur, suum adjungit suffragium; quemadmodum fieri potest a senatoribus, capitularibus, electoribus, assessoribus, qui una judices sunt, consilariis principum. Atque de hoc casu animadvertite:

(a) Qui injustum suffragium eo loco et ordine dat, quo per præcedentia suffragia nondum determinata est injustitia, certa obligatione reparandi damni se obstringit, etsi videat, subtracto suo suffragio non defutura deinceps alia ad damnum inferendum certo suffectura; vel sic enim efficax causa damni est, nec permittit aliorum injustitiam, sed prævenit ac præripit, haud secus, ac si quis alios ad prædandum paratos præverteret.

(b) Qui prolata a se justa sententia id efficere potest, ut alii injusta suffragia, et ad damnum sufficientia revocent, mentemque mutant, certe tenetur proferre sententiam, operamque dare, ut ea revocentur.

(c) Si præcedentium suffragia ita collata sint, ut revocari nequeant, eademque sufficientia decernendæ injustitiæ et inferendo damno; tum si quis spe, metu, aliaque humana ratione suum non neget suffragium, opinantur nonnulli, contra justitiam peccari quidem, non tamen obligationem reparandi damni contrahi, quod per suffragia præcedentium jam confectum ac determinatum sit; quasi vero actus ejusmodi non esset individuus, nec decretum penderet ab omnibus suffragiis, quæ conspirant. Si tres admovent manum furtivæ cistæ, quando bini sufficiunt; nonne tres tenentur in solidum? Idem æque negandum est, fieri juste posse, si, qui suffragium dat, incertus est, an priora secreto data sufficientia decernendæ injustitiæ, an suum quoque exspectent, ut damnum determinetur.

(1) Rom. I, v. 32.

(2) Id contingit apud heros, superiores, patres familias, belli duces, qui servis, subditis, filius et famulis, militibus, potestatem nocendi faciunt, etsi auctores, ac duces deprædationis, aut furtorum, vel damnificationis non sint; apud eos præterea, quibus confirmandorum actuum jus convenit, quique id iniquæ sententiæ, aut electioni indigni impendunt, ex qua postea non in singulos tantum, sed universos ingentia detrimenta erumpunt.

§. CLII. Ex palpo et recursu dato, si *efficax* damni causa sint, obligationem ejusdem reparandi nasci, tum ex notionibus (1), tum indicatis hoc loco principii manifestum est (2).

(1) §. XXXIX et XL.

(2) Erant temporibus S. Augustini expilatores alienarum familiarum, qui dein ære alieno prægravati ad ecclesias confugiebant, ut a creditorum molestiis vindicarentur, imo et creditores suos omnino fraudarent. De his S. Doctor *epist. 54. ad Macedonium* ea de re interrogantem ita rescribit: « Quod autem » in epistola tua sequitur, uti dicis, verum nunc, et mores nostri sunt, et » sceleris penam cupiunt sibi homines relaxari, et id, propter quod scelus » admissum est, possidere, pessimum hominum genus commemoras, cui poeni- » tendi medicina omnino non prodest: si enim res aliena, propter quam.. » cætera persequitur Gratianus *c. si res aliena. 1. XIV, q. 6.* adposite, qui illud etiam excerpit ex S. Doctore: « Illud vero fidentissime dixerim, eum, » qui pro homine ad hoc intervenit, ne male ablata restituat, et qui ad se » confugientem, quantum honeste potest, ad restituendum non compellit,

» socium esse fraudis et eriminis. Nam misericordius opem nostram talibus » subtrahimus, quam impendimus. Non enim opem fert, qui ad peccandum » adjuvat, ac non potius subvertit, atque opprimit. »

§. CLIV. Eorum, qui *Participes* delicti, ac dati damni dicuntur, notio satis fixa non est.

(a) Si ex conducto delinquant ac nocent plures, omnes, ut causæ principales, restitutioni æque obnoxii censentur, etsi non eundem singuli actum ponant, unus e. g. damnum exequatur, alius exploret, an tuta sint omnia.

(b) Qui patrato jam maleficio spoliū partem capit, saltem obligatur ex re accepta.

(c) Si quis causam principalem ad delinquendum ac nocendum jam paratam adjuvat, certe tenetur delicto, et ex damno dato; ac si actus individuus fuerit, totum imputari ipsi potest; quo pertinet thesis ab Ecclesia damnata: *famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur* (1). Lex quoque de eo, qui in partem actus individui venit, mentionem facit: *qui ferramenta sciens commodaverit ad effringendum ostium, vel armarium; vel scalam sciens commodaverit ad ascendendum: licet nullum ejus consilium principaliter ad furtum faciendum intervenerit: tamen furti actione tenetur* (2). Unde colliges

(d) Has decisiones agere de eo, qui *scienter* adjuvat maleficiū. Si de isto non constet, et actio natura sua est indifferens, nec cum maleficio ex se connexa, unaque justa eam ponendi causa adsit; tum ejusmodi indirecta cooperatio, damnumque proveniens nequit agenti imputari. Licite mutuum petitur, etsi absque usuris obtineri nequeat (3).

(1) Prop. 51 inter damnatas ab Innocentio P. XI.

(2) L. si pignore. 54. §. qui ferramenta. 4. D. de furtis.

(3) Conf. §. XXXII. (e.) de voluntario indirecte dicto.

§. CLV. Ut obligatio restituendi, quæ ex negativis imputationum modis profluit, definiri queat, spectanda est

(a) Ratio officii ac muneris, vi cujus aliorum damna impediri verbis, cohiberi factis, aut præpediri manifestatione debent. Necesse est enim ad hanc obligationem, ut alterius jus perfectum fuerit læsum; consequenter, ut is, cui læsio adscribitur, obligatione perfecta adstrictus fuerit ad ea impedienda damna. Id contingit in præfectis